

DE TEMPELIERS IN VLAANDEREN ¹

door

M. NUYTTENS

De Tempeliers vormden een geestelijke ridderorde die tussen de eerste en de tweede Kruistocht te Jeruzalem werd opgericht. In 1119 verzamelden zich negen ridders onder de leiding van Hugo van Payens en Godfried van St.-Omaars. Het was hun bedoeling om de pelgrims in het H. Land te beschermen. Na de eerste kruistocht (1096-1099) die de oprichting van het koninkrijk Jeruzalem tot gevolg had, waren er inderdaad heel wat pelgrims die naar het H. Land trokken. Maar een aantal Turkse stammen, voornamelijk de Seldsjoeken, beschikten nog over een grote weerstandskracht, zodat de bescherming van de pelgrims een heilzame taak leek. Deze oorspronkelijke kerngroep van negen kreeg van koning Boudewijn II een gedeelte van zijn kasteel ter beschikking, dat naar men meende gebouwd was op de plaats waar zich de tempel van Salomon had bevonden. Vandaar dat ze de naam Tempelheren of Tempeliers kregen. In de handen van de patriarch van Jeruzalem, Gormond van Picquigny, legden ze de geloften van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid af. Hun devies was : „*Non nobis, domine, non nobis, sed nomine tuo da gloriam*” en ze noemden zichzelf „de arme Tempelridders”. In 1128 kwamen ze dan naar het westen, waar ze op het concilie van Troyes, onder impuls van Bernard van Clairvaux, een regel ontvingen die heel wat gelijkenis vertoonde met die van Citeaux. Onmiddellijk daarop werd een grootse propagandatocht georganiseerd doorheen West-Europa. Het was de bedoeling van deze tocht om zoveel mogelijk leden te ronselen voor de nieuwe Orde. Maar als neveneffect hadden er een aantal belangrijke schenkingen plaats, die meteen een nederzetting van Tempeliers voor gevolg hadden. Vanaf dat ogenblik waren de Tempeliers dus zowel in het oosten als in het westen gevestigd. Het oosten vormde het strijdend front van de Tempelorde. In het westen waren de Tempelhuizen de eigenlijke cellen van de Orde : hier moesten de Tempeliers instaan voor de financiering van de krijgsverrichtingen en de rekrutering ; broeders en ridders die niet meer strijdbaar waren keerden ook naar het westen terug ². Spoedig was de Orde heel machtig, vooral op financieel gebied en het was precies haar rijkdom die haar ondergang zou bewerkstelligen. Op 13 november 1307 besliste Filips de Schone om de Tempeliers in Vlaanderen gevangen te nemen en hun goederen verbeurd te verklaren ³. Achteraf zouden die goederen dan de Hospitaalridders te beurt vallen.

(1) Het hiernavolgend artikel is een samenvatting en gedeeltelijke aanvulling van mijn onuitgegeven licentiaatsverhandeling : *De Tempelorde in Vlaanderen van 1128 tot 1307*, Leuven, 1971, XXIV en 239 pp.

(2) Deze inleidende synthese is gebaseerd op diverse werken over de algemene geschiedenis van de Tempelorde.

(3) *Bibliothèque Nationale Paris, Mélanges Colbert*, karton 347, Nr 58.

De geschiedenis van de Tempelorde vormde het onderwerp van een ontzaglijk aantal goede en minder goede werken : daarvan getuigen twee lijvige boekdelen, die de volledige bibliografie bevatten tot 1965⁴. Maar het overgrote deel van deze werken handelt over de Tempelorde in het algemeen, haar activiteiten in het oosten of haar proces. Voor ons land werd haar geschiedenis erg verwaarloosd. Wel verscheen onlangs een monografie van Dr. Paul Rogghé over de Tempelridders in Vlaanderen⁵. Toch blijft dit werk o.i. nog te algemeen, omdat op heel wat bijzonderheden van de geschiedenis van de Orde in Vlaanderen niet dieper wordt ingegaan. Bovendien bevat dit werk een aantal onnauwkeurigheden, waarop we verder nog zullen terugkomen. Het archiefmateriaal dat ons voor deze studie ter beschikking stond was eerder beperkt en eenzijdig. Het bestond namelijk voor het grootste deel uit oorkonden, bewaard op diverse plaatsen : de Archives Nationales te Parijs⁶, het Rijksarchief te Gent⁷ en de Archives départementales du Nord te Rijsel⁸. Het *cartularium* nr. 64 van het Rijksarchief te Bergen diende als basisdokument⁹. Tenslotte kon een nuttig gebruik gemaakt worden van een paar oorkondenboeken, een aantal domaniale akten en kaarten en plannen.

1. De geografische spreiding van de Tempelorde in Vlaanderen.

De geografische afbakening vormt een van de belangrijkste problemen bij de behandeling van de Tempelorde in Vlaanderen. Het zou o.i. totaal verkeerd zijn om het graafschap Vlaanderen, in zijn breedste betekenis, als omschrijving te nemen. Een verantwoorde afbakening kan alleen deze zijn die de organisatie van de instelling zelf volgt¹⁰. P. Rogghé beweert o.i. ten onrechte dat er uit de bronnen geen welbepaalde afbakening van de Tempelorde kan worden afgeleid¹¹. Eigenlijk was de organisatie van de Tempelorde in een voortdurende evolutie en daardoor erg onstabiel. Toch biedt het *cartularium* nr. 64 van het Rijksarchief te Bergen enig houvast, al was het maar door de titel die het draagt : „*Ce sont les chartes du Temple en Flandre*”. Het is weliswaar onvolledig, maar het laat ons toch toe een gebiedsomschrijving op te stellen, althans voor de tweede helft van de XIIIe eeuw. Maar aangezien de territoriale evolutie van de Tempelorde in Vlaanderen zich vanaf 1270 sterk begon te stabiliseren, kunnen we de gebiedsomschrijving die uit het *cartularium* naar

(4) M. Desubbre, *Bibliographie de l'Ordre des Templiers*, Parijs, 1928, 324 p. en H. Neu, *Bibliographie des Templerordens, 1927-1965*, Bonn, 1965, 141 p.

(5) P. Rogghé, *De Orde van de Tempelridders en haar geschiedenis in het oude graafschap Vlaanderen. Cultureel Jaarboek van de provincie Oost-Vlaanderen*, 1972, dl. II, 224 p.

(6) *Fonds du Grand Prieuré de France et de l'Ordre de Malte*.

(7) Een 12-tal oorkonden uit het fonds de Saint-Genois.

(8) Een 20 tal oorkonden uit het archief van de Rekenkamer van Rijsel.

(9) Het is een *cartularium* in —4° dat 138 oorkonden bevat (127 Latijnse en 11 Franse) over de Tempelorde in Vlaanderen van 1128 tot 1255.

(10) Toegegeven dat P. Rogghé, *o.c.*, de geschiedenis van de Tempelorde behandelt 'in het oude graafschap Vlaanderen', menen we toch dat hij van een verkeerde basis vertrekt.

(11) P. Rogghé, *o.c.*, p. 114.

voor komt met een grote zekerheidsmarge als de juiste en definitieve aannemen ¹².

Wellicht is ook in diezelfde periode voor die gebiedsomschrijving de naam *balivium* of baljuwschap ontstaan ¹³. In het raam van de uiteindelijke organisatie van de Tempelorde moet Vlaanderen inderdaad gezien worden als een onderdeel, nl. een baljuwschap, van de provincie Frankrijk, die op haar beurt was geïntegreerd in de globale organisatie van de Orde in het westen in diverse provincies. Elk baljuwschap bevatte een aantal Tempelhuizen : het gaat hier om plaatsen waar de Tempeliers een huis of hoeve hadden, waarbij een min of meer uitgestrekt domein aansloot en waar ze zelf leefden en werkten. Een aantal van die huizen hadden een kommandeur en werden daarom kommanderij genoemd ; de overige Tempelhuizen ressorteerden onder deze kommanderijen ¹⁴. Uiteindelijk ziet de lijst van kommanderijen met hun afhankelijkheden in Vlaanderen er zo uit, in volgorde van ontstaan of eerste vermelding :

- Ieper (1131).
- La Haie (1134-'36)   Pérenchies (1167), Radinghem (1276).
- Slijpe (1137)   Gistel (?).
- Kaaster (1183-1201)   Borre (1234).
- Cobrieux (1192).
- Gent (1200).
- Brugge (1202)   Jabbeke (?).
- St.-Léger (1238)   Kortrijk (tijdelijk voor 1248).
- Ruiselede (1266).
- Winnezele (?)   Wormhoudt (?).

Grosso modo heeft P. Rogghé deze zienswijze van ons overgenomen, hoewel hij er op sommige detailpunten gevoelig van afwijkt ¹⁵. Wanneer

(12) Wanneer in dit *cartularium* geen woord wordt gerept over de overigens belangrijke Tempelhuizen van Atrecht of Dowai, dan berust dit o.i. niet op een toeval : ze maakten duidelijk geen deel uit van de Vlaamse gebiedsomschrijving.

(13) P. Rogghé, *o.c.*, mocht beslist iets meer aandacht hebben voor de Nederlandse benaming van personen of instellingen. Zo spreekt hij herhaaldelijk over baillie i.p.v. baljuwschap of Oste de St.-Omer i.p.v. Hosto van St.-Omaars. Ook laat hij heel wat Latijnse citaten onvertaald : op die manier gaan soms fundamentele zaken voor de gewone lezer verloren.

(14) P. Rogghé, *o.c.*, p. 113, maakt weliswaar een onderscheid tussen verschillende soorten Tempelhoven, maar we missen toch een duidelijke omschrijving.

(15) Zo beweert P. Rogghé, *o.c.*, p. 107 dat men pas in 1202 iets verneemt over een Tempelhuis in Slijpe. Maar de eerste schenkingen op die plaats gebeurden al in 1137 en werden aangevuld in 1141 en 1142, in 1186 werd zelfs geruild om te komen tot een concentratie van gronden : dit laatste wijst o.i. op effectieve aanwezigheid van de Tempeliers, wat P. Rogghé op de volgende bladzijde plotseling schijnt toe te geven. Het Tempelhuis van La Haie is voor P. Rogghé, *o.c.*, p. 109 pas ontstaan in de XIIIe eeuw. Blijkbaar houdt hij daarbij geen rekening met de schenkingen die daar al werden gedaan in 1134-'36. Het lijkt ons verder best aanneembaar dat het Tempelhuis in Gent ontstaan is in 1200, daar waar P. Rogghé, *o.c.*, p. 109 en 195, zich daarbij steunend op een dubieuze bronnenuitgave van 1855-'56, daarvoor pas een bewijs meent te vinden in 1266 : het is toch veelbetekenend dat burggraaf Zeger II, n.a.v. zijn toetreding tot de Orde, aan de Tempeliers niet alleen een stuk land schonk op de Briel maar ook een huis.

we geen rekening meer houden met Kortrijk, bevatte het baljuwschap Vlaanderen aldus 16 Tempelhuizen, die voldoen aan de beschrijving zoals we die hierboven hebben geschetst. P. Rogghé¹⁶ spreekt nog over Tempelhoven te Zaamslag, Oudenaarde, Kapellebroek, Veurne, Doornik, Roesbrugge en St.-Omaars, maar kan geen enkel historisch gefundeerd bewijs geven voor hun effectief bestaan. Indien we elk toponymisch gegeven of iedere legende die aan de Tempeliers herinneren zouden verbinden met hun effectieve aanwezigheid, zouden we zeker aan meer dan honderd Tempelhuizen komen!

Schenkingen van gronden waren meestal de aanleiding voor een vestiging van de Tempeliers. Het valt op dat de Tempelhuizen in steden (Brugge, Gent, Ieper) buiten de eigenlijke stadskern lagen. Verder vallen ook de schenkingen op van bossen, veengronden of gronden op de zee gewonnen. Eenmaal gevestigd op een bepaalde plaats, ziet men een duidelijke tendens tot concentratie van gronden in de omtrek: dat werd bewerkstelligd door schenkingen, ruil of aankoop. In veel gevallen was er ook al een huis in deze schenking vervat. Alleen voor Brugge is het duidelijk dat de Tempeliers zelf hun huis hebben opgetrokken¹⁷. In enkele gevallen vloeide de schenking en de daarop volgende vestiging voort uit een toetreding tot de Orde (Gent, St.-Léger, Cobrieux). De overige schenkingen gingen uit van de Vlaamse graaf (Slijpe) of van grote heren (de burggraaf van St.-Omaars, de heer van Eine, de heer van Rumes), eenmaal van een kapittel (Pérenchies) en de laatste stichtingen van niet-edelen (Radingham en Ruiselede).

Meer algemeen-geografisch ziet men dat vooral Frans-Vlaanderen en West-Vlaanderen aan bod komen; Oost-Vlaanderen daarentegen in veel mindere mate. Wat nu de grootte van deze huizen en hun domein betreft: W. Nolet en P.C. Boeren¹⁸ merken op dat de Tempels in de Nederlanden niet zo rijk waren, omdat het totaal van hun bezittingen zelden de oppervlakte van 100 bunder te boven ging. Het is inderdaad zo dat enkel het Tempelhuis van Slijpe daar bovenuit steeg (736 gemeten)¹⁹. Maar later zal blijken dat aan het eigenlijke grondbezit relatief minder belang gehecht werd.

2. De inwendige organisatie van de Tempelorde in Vlaanderen.

Evenals haar uitwendig aspect, heeft ook de inwendige organisatie van de Tempelorde in Vlaanderen een evolutief karakter gekend. Pas na verloop van jaren werden de hiërarchische onderdelen en hun respectievelijke bevoegdheden duidelijker omljnd. Inderdaad, de hiërarchie die uit de statuten van de Tempelorde naar voor kwam was hoofdzakelijk van militaire aard en kon dus bezwaarlijk een identieke weergave krijgen in West-Europa. Vooreerst moet dan in de bevolking van de kommanderijen een

(16) *o.c.*, p. 112.

(17) Rijksarchief Bergen, *cart.* 64, fol. 74.

(18) W. Nolet en P.C. Boeren, *Kerkelijke instellingen in de Middeleeuwen*, Amsterdam, 1951, p. 422.

(19) E. Mannier, *Ordre de Malte. Les commanderies du grand-prieuré de France*, Parijs, 1872, p. 730.

onderscheid gemaakt worden tussen eigenlijke Tempelridders, dienende broeders die allerhande karweien moesten opknappen en priesters, die instonden voor de eredienst ; soms waren er ook medezusters. Aan het hoofd ervan stond een kommandeur, maar voor de Vlaamse huizen hebben we daarover maar weinig inlichtingen. Het waren officieren van lagere rang die voor de meeste van hun daden rekenschap dienden af te leggen tegenover de Vlaamse kommandeur, die aan het hoofd stond van het baljuwschap.

Eigenlijk ontmoeten we pas in 1171 voor het eerst uitdrukkelijk de naam *praeceptor* in Vlaanderen²⁰. Het is mogelijk dat deze functie aanvankelijk niet officieel was ingesteld. In een aantal belangrijke oorkonden uit de beginperiode ziet men echter bij herhaling de ondertekening van een driemanschap voorkomen : Robrecht van Veurne, Hendrik van Atrecht²¹ en Hosto van St.-Omaars. Vooral deze laatste, die we zien optreden tussen 1128 en 1174, was een erg belangrijke figuur : we kunnen aannemen dat hij de eerste was die de functie van *praeceptor* de facto uitoefende²². Uiteindelijk kan de volgende chronologische lijst van Vlaamse kommandeurs gereconstitueerd worden :

- Boudewijn van Ledegem (1171).
- Theobald van Veurne (1181-1182).
- B. Vulpis (1199-1200).
- Heldebaldus (1205).
- Soibert (1220-1228).
- Willem van Lambesart (1230).
- Jan 1235-1236).
- Jakob (1241).
- Walter van Villers (1250-1273).
- Pieter uten Zak (1280-13...).
- Gozwin van Brugge (1309)²³.

(20) Rijksarchief Bergen, *cart.*, 64, fol. 2v^o-3.

(21) We kunnen ons niet akkoord verklaren met P. Rogghé, *Oste de Saint-Omer, Vlaams Tempelier uit de XIIe eeuw*, - *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 20, 1969, p. 255, als zouden die namen erop wijzen dat er toen al Tempelhuizen waren te Veurne en te Atrecht.

(22) Over deze figuur liet P. Rogghé al heel wat inkt vloeien, waarbij hij met hardnekkigheid zijn verkeerde stelling handhaaft, ja zelfs andere stellingen verkeerd leest of interpreteert (*o.c.*, p. 182) :

- a. de burggraven Willem I en II stelt hij als twee gelijke namen voor eenzelfde persoon.
- b. Hosto van St.-Omaars, die burggraaf was onder het bewind van Willem Clito, mag niet verward worden met de latere Tempelier (de burggraaf was de broer van Willem II en dus de zoon van Willem I).

(23) Ook deze lijst verschilt in meerdere opzichten van die opgesteld door P. Rogghé. Waar is zijn bewijs om Willem van Staden als *praeceptor* te beschouwen (p. 95)? Zijn hypothese als zou Gerard van Landas kommandeur geweest zijn heeft geen enkele grond (p.183). Hetzelfde geldt voor Robrecht van Rijsel en Bernard van Kaaster (p. 94-95). Jakob dan, die in 1241 de functies van ontvanger uitoefende (*cart.* fol. 63) komt bij P. Rogghé niet voor.

Deze Vlaamse hoofdkommandeurs waren op hun beurt ondergeschikt aan de Franse *praeceptores*, waarvan de eerste aanduiding voortkomt in 1163. Daarboven stond een algemeen *visitor* van de Tempelorde in Frankrijk, Engeland en Duitsland, waarvan de eerste aanduiding stamt uit 1166, maar die men pas vanaf 1288 effectief ziet optreden²⁴. Aan de top van de hiërarchie tenslotte stond de grootmeester van de Tempelorde.

Hoewel ieder gezagvoerder verantwoording verschuldigd was aan een hoger geplaatste, was de bevoegdheid van de verschillende machtsinstanties in Europa in de praktijk op veel punten gelijklopend. De taak van deze gezagvoerders kwam hoofdzakelijk neer op fiscaal beheer: het was tenslotte de taak van de Tempelorde in het westen zoveel mogelijk geld te verzamelen om de krijgsverrichtingen in het oosten te financieren. Als Vlamingen die een hoge functie in de Tempelorde bekleed hebben kunnen vermeld worden: Godfried van St.-Omaars (medestichter); Hosto van St.-Omaars (praktisch de leider van de Tempelorde in Vlaanderen, mag beschouwd worden als *magister in Anglia*, vermoedelijk algemeen opzichter in het Westen); Boudewijn van Gent (*magister cysmarinus, praeceptor* van de Tempelorde in Henegouwen); Eustaas Canis (hoofd van de Franse Tempelorde); Gerard van Ruddervoorde (grootmeester van de Tempelorde); Simon van Veurne (schatbewaarder van de Tempel te Londen); Bernard van Veurne (kommandeur te Toulouse).

3. De rechten van de Vlaamse Tempelorde.

Het zou ons te ver brengen om hier een gedetailleerd overzicht te geven van de verschillende heerlijke en kerkelijke rechten die de Tempelorde in Vlaanderen genoot. Toch is de kennis ervan van groot belang om een inzicht te krijgen in de rol van de Tempelorde zoals we die hierboven schetsen. Daarom geven we die rechten beknopt weer in een tabel waarbij de data verwijzen naar:

- ofwel de eigenlijke schenking.
- ofwel een betwisting die gebeurde omtrent een bepaald recht.

Ongetwijfeld zijn de verheffingsrechten de voornaamste bron van inkomen geweest voor de Vlaamse Tempelorde: ze konden geïnd worden op de persoonlijke lenen van de graaf en op die van heel wat vooraanstaande edelen²⁵. Voor het innen van deze rechten vertoefde de Vlaamse kommandeur aanvankelijk aan het grafelijk hof²⁶; later gebeurde de betaling via de gewone grafelijke rekeningen. Door aankoop, door gift of door ruil zijn de Tempeliers ook in het bezit gekomen van tienden, renten en cijzen. Daarnaast hebben ze, zeker vanaf de tweede helft van de XIIIe eeuw ook bepaalde gronden verhuurd. Het recht om markten te houden, hadden

(24) De Reiffenberg, *Monuments pour servir à l'histoire des provinces de Namur, de Hainaut et de Luxembourg*, dl. IV, Brussel, 1846, p. 429.

(25) M. d'Albon, *Cartulaire général de l'Ordre du Temple (1119-1150)*, Parijs, 1913, p. 5 en p. 5-11.

(26) Rijksarchief Bergen, *cart.* 64, p. 26-27.

ze blijkbaar alleen te Ieper, en dan nog slechts tot 1225. Zoals op nog andere plaatsen vormden ze ook te Ieper een soort extra-territorialiteit. In 1225 echter is het daar tot een verdeling van de rechterlijke macht gekomen tussen hen en de schepenen²⁷. In haar hoedanigheid van geestelijke orde is de Tempelorde tenslotte nog in het bezit gekomen van een aantal kerkelijke rechten als altaren, offeranden en *oblaciones*.

Wat de spreiding van deze inkomstenbronnen over de verschillende huizen betreft: uit de tabel kan worden afgeleid dat ze blijkbaar alleen de belangrijkste huizen of de eigenlijke kommanderijen ten goede kwamen; de gegevens beperken zich althans daartoe. De kleine huizen, die van een kommanderij afhankelijk waren, waren trouwens niet gemachtigd dergelijke rechten te innen. Voor de spreiding in de tijd kan een onderscheid worden gemaakt: verheffingsrechten, marktrechten en kerkelijke rechten werden voornamelijk in de XIIe eeuw toegestaan; renten en verpachtingen voornamelijk in de XIIIe eeuw, zo ook de rechterlijke macht als inkomstenbron.

4. De economische activiteiten van de Tempelorde

a. De financiële of bankiersrol

Het deponeren van geld bij geestelijke instellingen was in de Middeleeuwen een algemeen verschijnsel. Maar meer als in om het even welke andere instelling gebeurde dit bij de Tempelorde, wegens het versterkt karakter van haar huizen²⁸. De verschillende kommanderijen in het westen met hun respectievelijke administratie, maakten het mogelijk dat er geldverhandelingen konden plaats vinden, zonder dat het geld zelf moest worden overgebracht. In een tijd waar de baanstroperij nog fel in trek was, zouden dergelijke geldtransporten een begeerde prooi geweest zijn. Overigens waren de Tempeliers voor hun financieel beleid te vertrouwen. J. Piquet zoekt de oorzaak daarvoor terecht in de Tempelregel: de Tempeliers mochten zonder speciale toestemming niets persoonlijk bezitten; bij overtreding kon hun de kerkelijke begrafenis geweigerd worden²⁹. Toch mag dit niet al te idealistisch worden voorgesteld.

Aanvankelijk bestond die bankiersrol uit louter deposito's en verpandingen; maar vanaf het begin van de XIIIe eeuw werden ook effectief leningen uitgeschreven³⁰. Het grote élan voor deze financiële activiteiten kwam echter pas na 1290: het blijkt duidelijk dat de Tempeliers na de val van Akko (1291), zich praktisch uitsluitend aan hun bankiersrol

(27) Oorkonden dienaangaande: door Johanna van Constantinopel in 1225 (*cart.*, fol. 85-86v^o); door Oliverius de Rupe, Frans kommandeur in 1227 (Rijksarchief Gent, Fonds de St.-Genois, nr. 24); door Ferrand van Portugal op 27 oktober 1227 (*cart.* fol. 27v^o-29); op 24 maart 1234 door Robrecht van Rijsel, Frans kommandeur (M. d'Albon, *o.c.*, p. 216) en in 1273 door Franco de Bort, algemeen *visitator* in het westen (ID, *o.c.*, p. 357).

(28) J. Piquet, *Des banquiers au Moyen Age, les Templiers. Etude de leurs opérations financières*, Parijs, 1939, p. 31-32.

(29) ID., *o.c.*, p. 24.

(30) Een eerste aanduiding voor Vlaanderen vindt men in 1214 (*cart.*, fol. 16v^o).

	<i>Verbeffings- rechten</i>	<i>Tienden</i>	<i>Renten</i>	<i>Cijnzen + pachten</i>	<i>Rechterl. macht</i>	<i>Marktrecht</i>	<i>Kerkelijke rechten</i>
1. Ieper	13 sept. 1128 15 sept. 1128 nov. 1226 nov. 1226 mei 1236	aug. 1190 1217 feb. 1241	juni 1227 1280	1190	1225 jan. 1239	1131	1131 1 okt. 1249
2. La Haie	13 sept. 1128	feb. 1217 1217 mei 1220	okt. 1243				
3. Slijpe	mei 1252 feb. 1253 juni 1253	nov. 1142 1171	1222				1137-1138 1149-1164
4. Pérenchies							
5. Kaaster	13 sept. 1128 1216 aug. 1253	mei 1220 1222 jan. 1224					
6. Cobrieux	21 okt. 1223	sept. 1226	sept. 1226				
7. Gent	13 sept. 1128						

8. Brugge	13 sept. 1128 1134-1137 mei 1252		juni 1226	okt. 1294
9. Borre	1204			april 1244
10. St.-Leger	13 sept. 1128 11 feb. 1180	nov. 1258 1292	juni 1239 aug. 1244 dec. 1251	feb. 1257 okt. 1257
11. Radinghem				
12. Ruiselede				sept. 1281
13. Gistel				
14. Winnezele				
15. Wormhoudt				
16. Jabbeke				

gewijd hebben. Wat nu meer speciaal de rol van Vlaanderen betreft : alle kommanderijen die behoorden tot de provincie Frankrijk waren verplicht om op regelmatige tijdstippen hun overtollige geld te storten in de centrale schatkist te Parijs. Maar het is opvallend dat men in het *Journal du Trésor du Temple*³¹ (12 maart 1295 - 4 juli 1296) bij de inkomsten afkomstig uit de verschillende kommanderijen, nergens de naam Vlaanderen aantreft : dit laat vermoeden dat Vlaanderen op dat gebied wellicht enige zelfstandigheid bezat.

De aanduidingen voor leningen uitgeschreven door de Vlaamse Tempelorde zijn veelvoudig, maar het talrijkst i.v.m. Gwijde van Dampierre : we kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat de graaf in grote mate afhankelijk was van de Tempeliers³². Voor J. Piquet staat het buiten kijf dat de Tempeliers bij deze leningen aanzienlijke intresten opeisten, hoewel dit door de Kerk was verboden³³. Het beeld van de 'arme Tempeliers' uit het begin, was tegen het einde van de XIIIe eeuw fel vertekend. Dat blijkt ook nog uit andere gegevens.

b. De handelsrol

De Tempeliers waren inderdaad niet alleen bankiers, maar ook gewiekste zakenlui. Vanuit Frankrijk, Spanje of Zuid-Italië vertrokken regelmatig handelsexpedities naar het oosten³⁴. In Vlaanderen zijn voor die handelsactiviteiten weinig maar toch belangrijke aanduidingen aanwezig. Tussen 1131 en 1225 bezaten de Tempeliers inderdaad het recht om een jaarmarkt te organiseren te Ieper³⁵. Deze jaarmarkten gingen door tijdens de week van O.-L.-H. Hemelvaart (de dagen van de Marcusprocessies of *rogationes*). Ze hadden een internationaal karakter : o.a. Engelse Tempeliers kwamen er wol verkopen³⁶. In Ieper waren de Tempeliers ook wijnhandelaars, waarvoor ze trouwens in conflict zijn gekomen met de schepenen van de stad³⁷.

c. Landbouwexploitatie.

De hoofdbedoeling van de Tempelorde in Vlaanderen was het verzamelen van geldelijke inkomsten om de krijgsverrichtingen in het oosten te kunnen financieren. Daarbij heeft het grondbezit o.i. maar een bijkomstige rol gespeeld³⁸. Door allerhande schenkingen of door aankoop is de

(31) Uitg. L. Delisle, *Mémoires sur les opérations financières des Templiers*, Parijs, 1889, p. 162 e.v.

(32) We noteren namelijk leningen aan de graaf tot 1000 pond Vlaams (Rijksarchief Gent, Fonds Gaillard, nr. 537).

(33) J. Piquet, *o.c.* p. 54.

(34) L. Delisle, *o.c.*, p. 248.

(35) J.E. Cornillie, *Ieper door de eeuwen heen*, Ieper, 1950, p. 279 en L.A. Warnkoenig en A.E. Gheldolf, *Histoire de la Flandre*, dl. IV, Parijs, 1864, p. 344.

(36) D. Hardy, *Rotuli litterarum clausurarum in turri Londoniensi asservati*, London, 1862, p. 148.

(37) *Archives départementales du Nord*, Rekenkamer van Rijsel, art. B273.

(38) cfr. ook V. Carrière, *Les débuts de l'Ordre du Temple en France, - Le Moyen Age*, 1914, dl. XVIII, p. 325. P. Rogghé, *o.c.*, p. 67 hecht o.i. overdreven belang aan deze landbouwuitbatingen.

Templiers toch een aanzienlijk grondbezit tebeurt gevallen. Het is opvallend dat het vooral gronden waren die nog niet in exploitatie waren genomen : de opdracht tot rooien of vruchtbaar maken kwam dus op de Tempeliers neer. Toch hebben ze daarbij geen nieuwe technieken aangewend³⁹. Over het concrete uitzicht van de oorspronkelijke Tempelhoven in Vlaanderen hebben we, bij gebrek aan plannen, weinig inlichtingen⁴⁰.

5. De verhouding met de kerkelijke overheid.

Het allesoverheersende element in de verhouding tussen de Tempelorde en de kerkelijke overheid is de bulle '*Omne datum optimum*' uitgevaardigd door paus Innocentius II (1130-'43), op 29 maart 1139 :

a. deze bulle was de bron voor alle verdere privileges.

b. door deze bulle werd de Orde alleen van de paus afhankelijk⁴¹.

Dit laatste punt is binnen het kader van deze verhoudingen het belangrijkste : andere kerkelijke instanties konden daardoor weinig of niets ondernemen tegen de Tempelorde. De rol die deze overige instanties dan toch verder bleven spelen situeert zich op het louter 'wereldlijke' vlak : kerkelijke waardigheidsbekleders die, hetzij door de paus, hetzij door de betrokken partijen werden aangesteld als scheidsrechter in geschillen waarin de Tempeliers betrokken waren ; conflicten en overeenkomsten die bijna noodzakelijkerwijze voortvloeiden uit de macht van de Tempelorde ; als tussenpersonen bij loutere procedurekwesties. Er is geen sprake van enige affiniteit op geestelijk gebied.

6. De verhouding met de wereldlijke overheid.

De verhouding Tempelorde-wereldlijke overheid moet genuanceerd gezien worden. De Vlaamse graven stonden over het algemeen erg gunstig ingesteld : als meest treffende getuigenissen daarvoor dienen een aantal schenkingen en de bestendige opname van een Tempelier aan het grafelijk hof. Als verklaring voor die gunstige ingesteldheid kan aanvankelijk de hoop op militaire steun gezien worden, later de grote financiële afhankelijkheid. De adel heeft zich eveneens niet onbetuigd gelaten inzake schenkingen. Daarnaast zijn enkele van haar illustere leden tot de Orde toegetreden. Maar over de houding van heel wat andere geslachten bezitten we geen inlichtingen. Vermoedelijk hadden ze in die kringen ook tegenstanders. Tegenstanders telden ze echter zeker onder het stedelijk patriciaat : vooral met de stedelijke magistratuur van Ieper waren er veel conflicten⁴².

(39) M.-M. Carof, *L'Ordre du Temple en occident des origines à 1187*, Parijs, 1944, p. 160.

(40) De beschrijvingen die worden gegeven door P. Rogghé, *o.c.*, p. 67, mogen dus niet veralgemeend worden.

(41) cfr. E. Cousin, *Les débuts de l'Ordre des Templiers et Saint-Bernard*, Dijon, 1953, p. 43-44.

(42) M. Nuytens, *De Tempeliers te Ieper, - Iepers kwartier*, 1973, dl. IX, p. 18-31.